Gintautas Zabiela,
Sebastian Messal

Taurapilio piliakalnis ir papėdės gyvenvietė

2013 m. gegužės pabaigoje BRIAI kartu su Romos–germanų komisija (Frankfurtas prie Maino, Vokietija) baigė tirti 2012 m. pradėtą Taurapilio piliakalnio papėdės gyvenvietės (Utenos r., Tauragnų sen.) ***perkasą 1*** (*ATL 2012 metais*, V., 2013, p. 115–121). Tyrinėta šios perkasos 6x3 m dydžio V dalis – iš viso 18 m^2 (1 pav.). Tyrimai pradėti nuo 65 cm gylio, kurį pasiekus 2012 m. perkasa 1 buvo konservuota. Tyrinėjamoje vietoje aptikta neblogai išlikusių krosnies liekanų. *Krosnis* buvo apie 4x2 m dydžio, molinėmis iki 50 cm pločio sienelėmis su 2,2x1,45 m dydžio akmenų kupolu (2 pav.). Pakuros vietoje fiksuoti 6 degusių akmenų sluoksniai, į ją sukritę, matyt, po gaisro. Krosnyje aptikti du apžiestų puodų šukių lizdai. Pirmas lizdas rastas 60–70 cm gylyje, 26x21 cm dydžio plotelyje. 17 apžiestų šukių, svėrusių 335 g, buvo bangele petelių srityje ornamentuoto puodo 17 cm skersmens anga, 11 cm skersmens dugnu (3 pav.). Jis sukiužo tarp akmenų, griūdamas į ŠV pusę. Antras puodo šukių lizdas (puodo viršutinė dalis) aptiktas 70 cm į ŠR nuo pirmo, 12–15 cm giliau, 30x20 cm dydžio plotelyje. Jį sudaro 30 šukių, kurių svoris 573 g. Puodas išvaizda panašus į pirmąjį, juoda išore, 7–8 mm storio sienelėmis, 12 cm skersmens anga. Dar viena šio puodo šukė rasta atskirai, per 20 cm į ŠR pusę nuo pagrindinės jų sankaupos. Panašu, kad krosnyje jos griūties metu stovėjo du puodai. Krosnis buvo su pakrosnio duobe, į įžemį įgilinta iki 60 cm, į kurią ir suvirto dauguma krosnies konstrukcijų. Šios krosnies liekanos ir sukėlė ryškią magnetometru fiksuotą anomaliją, tapusią pagrindu 2012 m. čia matuoti perkasą 1. Krosnies sunykimą preliminariai galima sieti su 1433 m. žiemą Livonijos ordino įvykdytu Tauragnų pilies sunaikinimu. Krosnies vietoje ir artimoje aplinkoje buvo daug molio tinko, nuo jos suirusių dalių (surinkta 8,112 kg), rasti 359 perdegusių gyvulių kaulų fragmentai (bendras svoris 539 g), nemažai žuvų žvynų ir kaulų, daugiausia nuo smulkių žuvų – pastato, kuriame stovėjo ši krosnis, šeimininkas buvo prisiekęs žvejys. Pagal per dvejus metus surinktą žuvų žvynų kolekciją Taurapilio papėdės gyvenvietė šiandien bene labiausiai reprezentuoja žvejybą Lietuvoje viduramžiais.

Už krosnies ribų 60–70 cm gylyje pasiektame įžemyje rudame smėlyje aptiktos 2 stulpavietės ir 2 duobės, iš kurių viena siejama su krosnies konstrukcija, kita, atrodo, priklauso Brūkšniuotos keramikos kultūros palikimui. Ji mažiausiai 55 cm skersmens, 25 cm gylio, stačiomis sienelėmis, užpildyta rusvai pilku priesmėliu. Šalia duobės rasta brūkšniuotos keramikos.

Daugumą tyrimų metu surinktų radinių sudaro apžiesta keramika (162 šukės), puošta bangelės (28 šukės), linijų (6 šukės) ar net įkartų (viena šukė) ornamentu. Jos buvo nuo vidutinio dydžio viduramžiams įprastų puodų pūstu pilveliu ir atlenktu pakraštėliu, kurių angos skersmuo siekė 14–16 cm. 17 identifikuotų lipdytų šukių lygiu paviršiumi gali būti tų pačių apžiestų puodų. Brūkšniuotai keramikai skiriamos 9 šukės, grublėtai – viena, kas patvirtina 2012 m. padarytą išvadą, jog ši vieta buvo apgyventa ir I tūkst. Kitus radinius sudaro 3 titnago nuoskalos, pora bronzinių skardelių, emalinis 7,5 mm skersmens, 4 mm aukščio karolis.

2013 m. Taurapilyje išbandytas papėdės gyvenvietės ir piliakalnio zondavimas kalamuoju zondu, gana plačiai taikomas Vokietijoje.

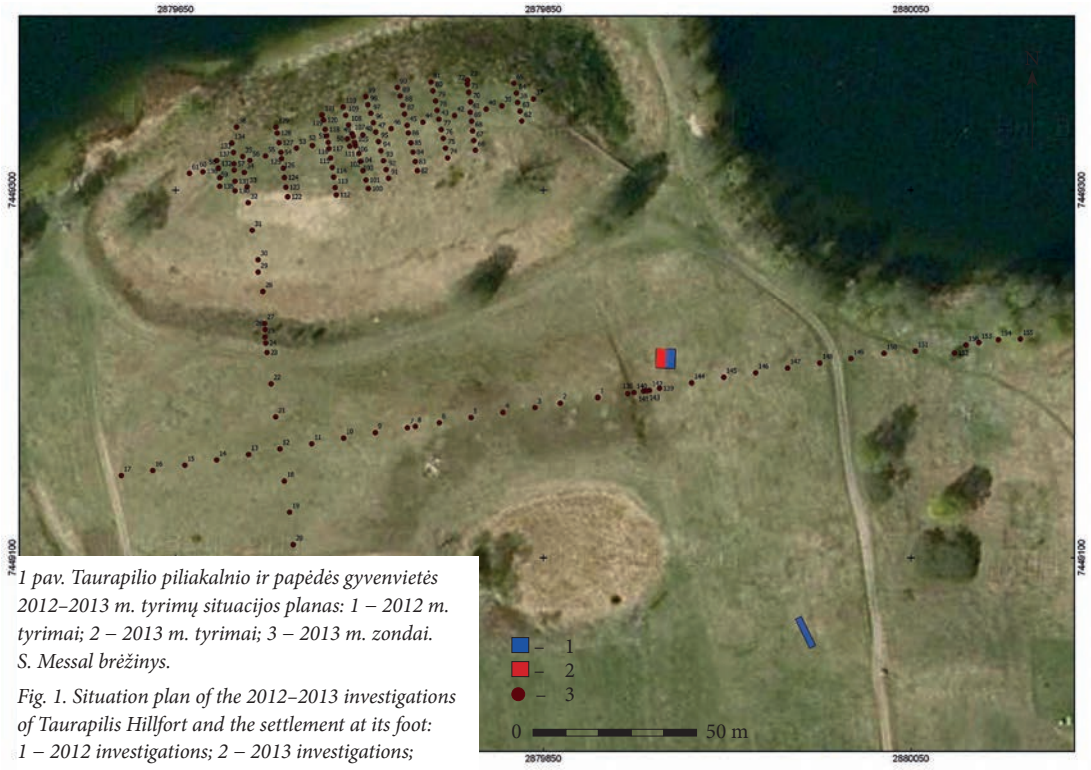

1 pav. Taurapilio piliakalnio ir papėdės gyvenvietės 2012–2013 m. tyrimų situacijos planas: 1 – 2012 m. tyrimai; 2 – 2013 m. tyrimai; 3 – 2013 m. zondai. S. Messal brėžinys.

Fig. 1. Situation plan of the 2012–2013 investigations of Taurapilis Hillfort and the settlement at its foot: 1 – 2012 investigations; 2 – 2013 investigations; 3 – 2013 boreholes.

2,8 cm skersmens tvirto metalo zondas žemės mėginį paima išpjova strypo šone. Zondas į žemę įkalamas ar įspaudžiamas, esant reikalui prailginamas prisukus papildomus 1 m ilgio strypus. Išpjovoje užsilaikęs dirvožemis leidžia zonduojamos vietos stratigrafiją fiksuoti centimetro tikslumu. Tai labai mažai ardantis ir gana greitas metodas, leidžiantis nustatyti sluoksnių stratigrafiją ir paimti mėginius. Taurapilyje iš viso padaryti 156 zondai, iš jų 114 – piliakalnyje (1 pav.). Vidutinis zondavimo greitis buvo 6 zondai (kiekvienas iki 1 m gylio) per valandą dirbant dviem žmonėms.

Zondais nustatyta, kad papėdės gyvenvietėje kultūrinis sluoksnis susidaręs arba išlikęs nevienodai – iki 60 cm storio sluoksnis yra į P

2 pav. Krosnies liekanos 75 cm gylyje perkasoje 1 iš Š. G. Zabielos nuotr.

Fig. 2. The remains of a stove at a depth of 75 cm in trench 1, as seen from the N.

3 pav. Apžiesto puodo šukės iš šukių lizdo 1. L. Zabielaitės nuotr.

Fig. 3. Sherds of a partly thrown pot from sherd concentration 1.

nuo piliakalnio esančios kalvos V šlaite, iki 1,12 m – daubelėje Tauragno ežero P krante gyvenvietės R dalyje. Zondai piliakalnyje parodė jo sudėtingą raidą. Piliakalniui įrengti buvo pasirinkta ne visai taisyklinga kalva kiek iškilusiu viršumi. Piliakalnyje turi būti Brūkšniuotos keramikos kultūros sluoksnis, kuris tiriant zondais labiau išsiskiria aikštelės PR dalyje ir net šlaito viršuje, kur atskirtas niveliaciniais smėlio ar molio sluoksniais, suformuotais jau viduramžiais įrengiant Tauragnų pilį. Ankstyvesnis iki 1 m storio juodas kultūrinis sluoksnis fiksuotas ir po 50 cm storio perdegusio molio tinko sluoksniu V pylimo vietoje. Viduramžių pilies kultūrinis sluoksnis yra visoje aikštelėje, kur siekia nuo 20 cm aikštelės centrinėje dalyje iki 1 m jos R dalyje bei pakraščiuose. Jis gali būti susiliejęs su pagal spalvą niekuo nesiskiriančiu ankstesnio laikotarpio sluoksniu. Aikštelės centrinėje dalyje esančioje duobėje sluoksnio storis siekia iki 1,8 m, tačiau čia jis yra suslinkęs ar kitaip perklostytas. Aikštelės pakraščiai pilies kiemui išlyginti viduramžiais suformuojant apie 50 cm storio rusvai pilkus smėlingus sluoksnius. Iš kai kurių zondų paimti žemių ir angliukų mėginiai tolesniems tyrimams. Mėginius fosfatų analizei iš zondų 26, 29–31, 37–48, 50–58, 94–98 piliakalnyje ir 1, 5 papėdės gyvenvietėje paėmė dr. A. Simniškytė. Visa 2012–2013 m. sukaupta medžiaga detaliau tebeanalizuojama. Radiniai perduoti į UKM.

2012–2013 m. Taurapilio archeologijos paminklų komplekso tyrimai parodė jo perspektyvumą, tačiau toliau sėkmingai plėtoti jo pažinimą galima tik turint deramą finansavimą, kas šiuolaikiniame Lietuvos archeologijos moksle yra didelė retenybė.

Taurapilis Hillfort and the settlement at its foot

In 2013, BRIAI together with the Roman-Germanic Commission (RGK, Frankfurt am Main, Germany) finished the excavation, begun in 2012, of trench 1 at the settlement at the foot of Taurapilis Hillfort (Utena District, E Lithuania) (Fig. 1). A roughly 4 x 2 m clay stove with stone fill was discovered in its W part (18 m^2) and excavated (Fig. 2). The stove contained sherds from two partly thrown pots (Fig. 3), burnt animal bones, and many fish scales and bones. The stove's atrophy should preliminarily be connected with the destruction of Tauragnai Castle by the Livonian Order in the winter of 1433.

In 2013, 114 boreholes were made on Taurapilis Hillfort using percussion drilling, 42 in the settlement at its foot (Fig. 1). The stratigraphy recorded in them will, without broader investigations, allow an initial image to be made about the hillfort's cultural layers and general development.